

Tirana en omgeving

Gerda Mulder



Colofon

Tirana en omgeving

© 2023 Odyssee Reisgidsen

© 2023 Gerda Mulder

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Eerste druk, augustus 2023

ISBN 978946123173

NUR 512

Auteur: Gerda Mulder

Serieredactie: Bartho Hendriksen en Leo Platvoet

Kaart: UvA Kaartenmakers | uva-kaartenmakers.nl

Odyssee probeert de geboden informatie zo actueel en accuraat mogelijk te houden. Toch kunnen er onvolkomenheden en fouten in de tekst voorkomen. Odyssee aanvaardt daarvoor geen verantwoordelijkheid.

Tips

Uiteraard houdt Odyssee zich aanbevolen voor reacties van kritische lezers. Zijn er foutieve vermeldingen, wijzigingen in de openingstijden en prijzen? Laat het ons weten! Heb je tips over restaurants, hotels en dergelijke? Ook dat horen we graag! Stuur een e-mail naar info@odyssee-reisgidsen.nl. Ga voor updates van deze gids naar: odyssee-reisgidsen.nl/item/tirana-en-omgeving-updates.

Foto cover: Renovatie van de Piramide in Tirana-Zuid

Foto titelpagina: Nieuwe Markt (Pazari i Ri)

Foto pagina 5: Hoofdgebouw Kinostudio in klassieke Sovjet Stijl uit de jaren 1950



Odyssee Reisgidsen

Volg Odyssee Reisgidsen op Facebook en Instagram
odyssee-reisgidsen.nl | info@odyssee-reisgidsen.nl

Voorwoord

Tirana was lang een doorgangstad voor me. Naar het Skanderbegplein, koffie drinken naast de Opera en kijken of boekhandel Adrion in het Cultuurpaleis nog interessante boeken had. Meestal reisde ik de volgende dag verder. Afgelopen jaren was ik vaker en langer in Tirana. Ik leerde de stad steeds beter kennen. Bezocht caféterrassen in verborgen tuinen, liep rondom het stuwmeer in het Grote Park, dwaalde door oude buurten, de textielmarkt. Het beviel me steeds beter en ik was niet de enige. Elke zomer riepen gezaghebbende buitenlandse tijdschriften – niveau *New York Times*, *The Guardian* – iedereen op deze levendige en bruisende Europese hoofdstad, die in dertig jaar een complete metamorfose onderging, te bezoeken. Daarna volgde een reportage met sfeerimpressie en een lijstje met de musea in bunkers en namen van een paar trendy restaurants en bars.

Tirana is niet de oudste of mooiste stad van Albanië. Wel de interessantste qua politieke geschiedenis en architectuur. Met inwoners die de recente geschiedenis zelf hebben meegemaakt en hun verhalen daarover graag met je delen. Met pleinen, parken en terrassen waar het prettig toeven is. Deze gids is bedoeld voor iedereen die wel eens met die stad wil kennismaken. Bij een bezoek aan Tirana zul je merken dat er voortdurend en overal bouwactiviteiten zijn. Het kan zijn dat je – op het Skanderbegplein of in een woonwijk – denkt: Wat is dit voor stad? Wie heeft dit bedacht? Wat is hier gebeurd? Wat vinden de bewoners van Tirana hiervan?

Deze gids besteedt daarom uitgebreid aandacht aan de bijzondere ontwikkeling van de architectuur van Tirana; honderd jaar geleden nog een rustig Otto-maanse marktstadje en nu een drukke stad met spectaculaire hoogbouw. Daar is een hoge prijs voor betaald. Huizen en buurten zijn afgebroken. De afgelopen dertig jaar was er weinig belangstelling voor terugblikken op het verleden en behoud van uniek nationaal cultureel erfgoed interesseerde weinigen. Daar is gelukkig verandering in gekomen, zoals bleek bij het massale verzet tegen de sloop van het Nationale Theater in mei 2020.

Na een paar dagen dwalen in deze hectische stad is het heerlijk om de omgeving te verkennen. Tirana ligt in een vlakte tussen kust en bergen en heeft alles op een half uurtje rijden: middeleeuwse forten, schitterende bergen, meren, zee en strand. Op het platteland verrijst de ene na de andere ecologische boerderij met bijbehorend restaurant waar je fantastisch kunt lunchen met verse Albanese producten. Daarom geef ik tot slot een paar tips voor excursies in de directe omgeving

Welkom in Tirana!
Veel reisplezier,
Gerda Mulder

Inhoudsopgave

Tirana verkennen

- Een schets van Tirana 7
- Odyssee's aanraders Tirana 13

Het centrum van Tirana

- Skanderbegplein 16
- Ten zuiden van het Skanderbegplein 24
- Ten oosten van het Skanderbegplein 31
- Ten noorden van het Skanderbegplein 44

Tirana-Oost

- Het Ottomaanse Tirana 48

Tirana-West

- Levendige woonwijk met Italiaanse en Sovjet invloeden 57

Tirana-Zuid

- Het nieuwe Tirana 67
- Het Grote Park van Tirana 81

Buizenwijken van Tirana

- Bezienswaardigheden buiten het centrum 85

De groene omgeving van Tirana

- Bergen, meren en het groene platteland 97

Kruja en Durrës

- Stedentrips vanuit Tirana 103
- Kruja 104
- Durrës 107

Achtergrondinformatie

- Korte geschiedenis van Albanië en Tirana 112
- Cultuur 116
- Religie 117

Praktische tips en informatie

- Reizen naar Tirana 120
- Reizen in Tirana 120
- Overnachten in Tirana 122
- Eten en drinken 124
- Praktisch ABC 128
- Een mondje Albanees 134
- Fotoverantwoording en dankbetuiging 137

Register 138

Kaders

- Edi Rama 10
- Skanderbeg: de nationale held van Albanië 18
- Van Ahmet Bey Zogolli tot Zog I 41

Moeder Teresa 72
Enver Hoxha 76
Harry Fultz Instituut 87
De potvis als gevaarlijk object 95





Een schets van Tirana



Achter een muur verborgen liggen de verwaarloosde Ottomaanse huizen van de families Toptani en Libohova

Tirana, de jonge hoofdstad van Albanië, verrast de bezoeker in veel opzichten. In het begin van de 20ste eeuw was Tirana een levendig marktstadje in een verre provincie van het Ottomaanse rijk. Je verwacht dan dat de stad na honderd jaar een gerestaureerd oriëntaals centrum heeft, met een bazaar, winkeltjes, moskeeën. Dat is niet zo. Die oude wijk is afgebroken.

Door de grote invloed van Italië in de jaren 1920 en 1930 kreeg Tirana een compleet nieuw centrum met brede boulevards – heel geschikt voor fascistische parades –, ruime pleinen en grote regeringsgebouwen. Dat Italiaanse centrum is nog wel prominent aanwezig.

Na de Tweede Wereldoorlog bouwden architecten in Tirana regeringsgebouwen en woonkazernes in communistische stijl die niet zijn afgebroken. De lelijke bouwsels uit de anarchistische periode tussen 1990-2000 zijn wel grotendeels afgebroken. Na 2000 deed de hoogbouw haar intrede in heel Tirana, wat duidelijk te zien aan de vele wolkenkrabbers in het centrum.

Tirana heeft een duidelijk afgebakend centrum, met daar omheen drie wijken binnen een ringlijn (*Unaza*) van wegen. Buiten deze ringlijn liggen uitgestrekte moderne buitenwijken.

Het centrum van Tirana is niet groot; het is een overzichtelijk vierkant gebied van enkele vierkante kilometers, begrensd door verkeerswegen. Het bestaat uit het Skanderbegplein (*Sheshi Skënderbej*) en een grote cirkel daar omheen.

Daar liggen de meeste bezienswaardigheden van de stad in een bonte schakering van bouwstijlen. Het stratenplan is overzichtelijk en alle bezienswaardigheden zijn lopend te bezoeken.

De drie wijken die rondom het centrum liggen hebben elk een eigen karakter:

- Tirana-Oost: de oorspronkelijke Ottomaanse stad
 - Tirana-West: de stadsuitbreiding door de Italianen
 - Tirana-Zuid: de nieuwe wijk, na de Tweede Wereldoorlog gebouwd
- Het Grote Park en de buitenwijken zijn na 1950 aangelegd.

Na 1990 groeide Tirana explosief, toen duizenden plattelands- en bergbewoners naar de hoofdstad trokken. Die uitbreiding leidde tot allerlei nieuwe buitenwijken en compleet nieuwe steden zoals Kamza en Vora.

Architectuurgeschiedenis van Tirana

Ottomaans Tirana

Tirana was tot 1920 een echte Ottomaanse stad. De bezoeker die nu op zoek gaat naar architectuur uit die tijd ziet alleen nog de Et'hem Bej moskee en de klokkentoren op het Skanderbegplein. Verspreid door de stad staan nog enkele - verwaarloosde - Ottomaanse huizen. De oude Ottomaanse stad is in verschillende fasen afgebroken.

Italiaans Tirana

In 1925 werd Tirana definitief hoofdstad. Italië ondersteunde deze transformatie tot moderne hoofdstad in de fascistische, rationele bouwstijl met grote pleinen en een brede boulevard. Italiaanse architecten *Armando Brazini*, *Florestano di Fausto* en *Gherardo Bosio* werkten aan dit stedenbouwkundige project.

Een deel van het Ottomaanse centrum werd afgebroken. Nadat Italië Albanië in 1939 had geannexeerd, versterkte **Giulio Berte** het ontwerpsteam. Het koninklijke paleis, hotel Dajti, een bioscoop, theater, voetbalstadion en kantoorgebouwen in fascistische stijl kwamen toen tot stand.

Bezoekers van het huidige Tirana kunnen de meeste van deze Italiaanse gebouwen nog steeds bekijken, al zijn enkele iconische historische gebouwen afgebroken om plaats te maken voor nieuwbouw, zoals het voetbalstadion *Qemal Stafa*, het Nationale Theater en diverse Italiaanse villa's.

Tirana wordt Sovjet stad

Grootgrondbezitters en collaborateurs met Italië en Duitsland moesten na de communistische machtsovername hun huizen verlaten. Ze werden ondergebracht in interneringskampen of gevangen gezet. In grote, onteigende villa's kwamen kantoren, musea, scholen en crèches. Vervolgens dwong het regime de inwoners van Tirana in een socialistisch keurslijf. Architectuur studeren moest voortaan in Oost-Europa. Albanese en Russische architecten ontwierpen uniforme woonblokken van vier tot zes verdiepingen langs de hoofdstraten in

Tirana-West en de nieuwe wijk Blloku. Russische architecten zetten nieuwe fabrieken met woonkazernes voor arbeiders neer in de buitenwijken van Tirana zoals *de Stalin Textielfabriek* in buitenwijk Kombinat.

Cultuur was voor de nieuwe Sovjet-mens zeer belangrijk, dus er kwamen cultuurcentra, zoals de neoklassieke filmstudio Kinostudio en het Cultuurpaleis op het Skanderbegplein. Deze gebouwen uit de Sovjet-periode staan er nog steeds.

Tirana in Albanese stijl

Na periode na de breuk met de Sovjet Unie was chaotisch. Studenten bouwkunde kwamen terug uit Moskou. Ze konden verder studeren aan de nieuwe Polytechnische Faculteit van de Universiteit van Tirana. Daarna ontwierpen Albanese architecten alle overheidsgebouwen, woonblokken, ziekenhuizen en hotels in Tirana. Enkele bekende namen uit die periode zijn: *Sokrat Mosko, Gani Strazimiri, Valentina Pistoli, Enver Faja, Petraq Kolevica, Maks Velo, Koço Miho, Pranvera Hoxha en Klement Kolaneci.*

Bijna alle gebouwen staan er nog en zijn in gebruik in het huidige Tirana.

Petraq Kolevica en **Maks Velo** kwamen tijdens hun loopbaan in aanvaring met de partij. Ze kregen halverwege de jaren 1970 verwijten 'te modern' te bouwen en niet te werken volgens 'socialistisch realistische principes'. Ze moesten hun carrière beëindigen. Kolevica was verplicht als ingenieur in de kolenmijnen te gaan werken en Maks Velo kreeg na een absurd showproces acht jaar dwangarbeid in de kopermijnen.

Tirana, stad van chaos en anarchie

Iedereen die tussen 1990-2000 in Tirana woonde of verbleef herinnert zich de chaos nog goed. De val van het communisme leidde tot sluiting, plundering en vernieling van fabrieken, scholen en ziekenhuizen. Bewoners van het platteland trokken massaal naar de hoofdstad waardoor het inwonertal van Tirana verdubbelde. Centraal gezag ontbrak, onduidelijk was van wie grond en huizen waren. Mensen bouwden zelf huizen, werklozen begonnen cafeetjes in parken. Straten van Tirana slibden dicht door seizoenarbeiders die in Italië en Griekenland gingen werken en daar auto's kochten waarmee ze naar huis terugkeerden.

Toen de grenzen open gingen vluchtten duizenden Albanezen naar het buitenland. Ze emigreerden, kregen werk, stichtten gezinnen en kwamen alleen terug voor familiebezoek en vakanties. Een nieuwe, omvangrijke Albanese diaspora was begonnen.

De Europese Unie ondersteunde water- en elektriciteitsvoorziening, wegenbouw en renovatie van het verouderde vliegveld van Tirana. Het op gok- en geldlust gebaseerde piramidespel spatte in 1997 uiteen en de burgeroorlog die daarop volgde, zorgde voor een financiële crisis. Buitenlandse ondernemingen stopten met investeren. Net toen Tirana daarvan was hersteld, moest de stad in 1999 honderdduizenden Kosovaarse vluchtelingen opvangen.